

7. Прокопович В. Вічне підданство // ЦДАВО України. – Ф. 4372. – Оп. 1. – Спр. 43.
8. Крип'якевич Іван. Студії над державою Богдана Хмельницького. Розділи VII-IX // Записки НТШ. – Том СЛІ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1931.
9. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII-XVIII віках. – Варшава, 1934.
10. Оглоблин О. Українсько-Московська угода 1654 р. – Нью-Йорк, 1954.
11. Оглоблин О. Думки про Хмельниччину. – Нью-Йорк, 1957.
12. Оглоблин О. Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини й Переяславська угода // Український історик. – 1965. – Ч. 1-4.
13. Апанович О.М. Українсько-російський договір 1654 р.: Міфи і реальність. – К., 1994.
14. Мицик Ю. Полин-корінь (Скільки діяв українсько-російський договір 1654 року?) // Старожитності. – 1991. – № 1.
15. Мицик Ю. Національно-визвольна війна українського народу 1648-1658 років: стан і проблеми дослідження // Україна крізь віки. – К., 2000.
16. Степанков В.С. Березневі статті 1654.
17. http://www.history.org.ua/EHU/?verbvar=Bereznevi_statti_1654.
18. Мельник Леонід. Переяславсько-Московський договір 1654 р. в оцінках М. Грушевського // Осягнення історії. Збірник праць на пошану професора М.П. Ковальського. – Острогоз – Нью-Йорк, 1999.
19. Дашкевич Ярослав. Переяслав-1654: Три важких питання // Шлях перемоги. – 2004. – № 12.
20. Дашкевич Ярослав. Переяслав-1654: Три важких питання // Шлях перемоги. – 2004. – № 13.
21. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет. – К., 1995.
22. Українсько-російський договір 1654 р.: нові підходи до історії міждержавних стосунків. – К., 1995.
23. Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1996. – Т. 9. – Ч. II.
24. Липинський В. Україна на переломі 1657-1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті // Вячеслав Липинський та його доба. Науковий збірник. Відп. ред. Ю. Терещенко. – Київ-Житомир, 2008.
25. Лист гетьмана Богдана Хмельницького до московського царя Алексея // Документи Богдана Хмельницького. – К., 1961.
26. Заборовский Л.В. Россия, Речь Посполитая и Швеция в середине XVII в. – М., 1981.
27. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы. – М., 1953. – Т. 3.
28. Ключевский В. – Сочинения в девяти томах. – Т. 3. – М., 1989.
29. Грабовський С., Ставроян С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. – К., 1995.
30. Історія держави і права України. Академічний курс. У 2-х т. / За ред. В.Я. Тація та А.Й. Рогожина. – Т. 1.
31. Грушевський М. Переяславська умова України з Москвою 1654 р. – К., 1917.
32. Грушевський М.С. Історія України-Руси. – К., 1992. – Т. 8. – Ч. 3.
33. Антонович В. Про козацькі часи на Україні. – К., 1991.
34. Грушевський М. Велика, Мала і Біла Русь // Український історичний журнал. – 1991. – № 2.
35. Семененко В., Радченко Л. Історія України. – Харків, 2000.

Summary

The article is given sacred to the analysis and clarification of description in Ukrainian historiography of the March articles, positions of state sides which co-ordinated them, and value this documents, for Ukraine. The looks of the brightest representatives of the so-called "populist" and "state" schools of domestic historiography of Michael Grushevskogo and Vyacheslava Lipinskogo and interpretation of events undertake to attention foremost in 1654 by modern historians.

О. В. Кривошея

ТРАНСФОРМАЦІЇ МАЄТКОВИХ ГОСПОДАРСТВ КОЗАЦЬКОЇ СТАРШИНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДУХОВНИХ ТЕСТАМЕНТІВ)

Економічний стан козацької старшини визначався їх маєтковим господарством. Брак історичних джерел господарсько-фінансового характеру про розвиток цих маєтків вимагає їх дослідження через інші приватно-правові документи [1, с.357; 2, с.544-545]. Одним із таких джерел є духовні тестаменти чи заповіти. В них зафіксовані основні економічні, духовні, соціальні та політичні здобутки конкретної особистості як результат її життєвої діяльності.

Поділ маєтків був суспільною трансформацією, яка характеризує дроблення як соціально-економічного характеру, так і зміни в біосоціальному і духовному світі старшин і їх нащадків.

Одним із завдань, які виконували тестаменти, було переважно, попередження суперечок між спадкоємцями. Як виключення маєтковий комплекс зберігав свою цілісність.

Прикладів такого цілісного збереження маєткового комплексу маємо достатньо і трансформації тут відбувається. Швидше це консервує економічну ситуацію і лише після смерті

єдиного спадкоємця розпочинаються трансформаційні процеси. Наприклад, 16 квітня 1662 року був складений спільний заповіт «обивателів Переяславських» славетного шляхтича і козака полку Переяславського Івана Григоровича Бурмаки та його дружини – доньки полковника кропивненського – Євдокії Філонівни Джеджалії. Все своє майно вони заповіли Межигірському монастирю [3, арк.36; 4, арк.2].

В тестаменті значного військового товариша Григорія Михайловича Гамалії 16 листопада 1694 р. заповідач всі свої значні володіння залишив дружині Марії Василівні [5, арк.33-33зв.].

Зберігся оригінал тестаменту (23 квітня 1701) Пелагеї Зарецької-Зенькович, яким вона відписала батьківське поле і сіножать хорунжому Омеляну Красковському, з умовою, щоб він її поховав [6, арк.1].

За духовним заповітом значкового товариша Чернігівського полку «з давних лет» [7, арк.128] Остапа Стефановича Башкирця після смерті його дружини Євдокії Мальцевич всі добра Башкирців у Сосниці протопоп чернігівський Григорій Максимович продав за 1500 карбованців судді полковому чернігівському Тимофію Сенюті, а гроші пішли на відновлення після пожежі Чернігівської соборної Спасо-Преображенської церкви [8, арк.217].

Рідна сестра гетьманші Скоропадської та лубенського полковника Андрія Марковича протопопина лохвицька Марія Павлова Імшеницька, не маючи дітей, зробила своїм спадкоємцем брата Андрія, якому вона заповіла маєтності, які були забрані генералом фон Вейсбахом, «а именно весь мой завод конный, волю выкормленные у дорогу Шлезскую, поверх того немало другого товару рогатого, пасека с пчелами, казаны винные и прочего заводу господарства немало же» [5, арк.219-220].

Традицією ж заповітів був розподіл між членами родинами, який вів до дроблення.

18 травня 1691 р. через хворобу склав тестамент колишній протопоп новгород-сіверський Лаврін Єлисейович Зеленецький, яким заповів свої рухомі і нерухомі добра, ґрунти, поля, двір, в якому мешкав дружині Євдокії Захарівні та сину Григорію по половині [9, с.972]. Сину Григорію відписав «окоп, лежачий за Лодейною, ниву теж Комонскую над ровом Комонским» [9, с.972]. Сестра заповідача Настасія Єлисеївна (дружина сотника новгородського Давида Трохимовича Пушкаренка) за заповітом брата вона отримала частину ґрунту з поля. Таким чином, маєтковий комплекс було розділено на 3 частини.

4 серпня 1699 р. за день до своєї смерті написав заповіт полковник лубенський Леонтій Назарович Свічка, з якого бачимо що він був власником щонайменше 15 садів, 22 лісів, 2 гребель, ґрунтів, городу на озерці, 3 хат, хуторів, гаїв, млинів, дворів, луки з березником Трохимівським, підданих в сс. Малютинцях і Антонівці [5, арк.183]. Спадкоємцями його нерухомості стали дружина, троє синів, онук та Дмитро Котляр [9, с.982], тобто, відбулося дроблення великого маєткового комплексу на 6 неравних частин.

9 березня 1701 р. сотник глиньський Лубенського полку Михайло Прокопович Жуковський склав заповіт, з якого дізнаємося що він був досить заможною людиною. До його маєткового комплексу входило 12 лісів з нивами, 3 гайки, 9 ланів, 2 садки, поруб, 3 ріллі, 2 огороди, млини, шинок, підварок, винниця, острів з греблею та садом, двір з садом та левадою, ґрунт з палацом, ставком, долинами, ріллями та лісом, став з млином та лісом, 2 хати, 2 луки, долина, комора, 7 нив, світлиця з садом та левадою. Все це майно Михайло Жуковський розподілив між 2 синами, 3 доньками та 4 онуками – на 9 частин. Дружина Гафія нічого не спадкувала, а мала жити разом з дітьми [5, арк.47-48зв.].

Через 18 років (7 травня 1719 р.) написав тестамент старший син Михайла Жуковського полковий суддя Лубенського полку (1714-1722) [10, с.219]. Андрій. З його духівниці ми бачимо, що у його володінні було 7 дворів, 2 шинки, млини, 5 гаїв, 3 левади, ниви, рілля, винниця, солодовні, бровари, 2 підварки, кліті, 2 луки, 17 лісів, 5 ланів, 2 стави, 2 греблі, дворища, кут з левадою, 4 поля, долини, хутори, сади, 3 зруби, ґрунти. Порівнявши з тим, що він отримав від батька (3 двори, 7 лісів з нивами, 3 гайки, 4 лани, садок Шубовський, поруб до Погорільці, рілля, город в Подолі, два кола в млині на греблі міській Цимбаковській на р. Сулі, а третє коло в цьому ж млині отримав його молодший брат Опанас. Також спільно з братом мав володіти островом з греблею та садом, батьківським лісом Брагинець, двором за містом з садом та левадою, ґрунтом у Волошинівці з палацом, ставком, гайком, долинами, сіножатями, лісом Кошперовським), доходимо до висновку, що основну частину свого майна Андрій здобув сам протягом життя. Все це багатство полковий суддя розподілив на 8 частин – між своєю третьою дружиною, 3 синами, 3 доньками та своїм братом Опанасом [5, арк.95-97зв.]. Таким чином, дев'яту частку маєткового комплексу Михайла Жуковського було розділено на 8 часток.

Бунчуковий товариш Володимир Іванович Ракушка-Романовський заповів свої маєтності племіннику Максиму Турковському, двоюрідним сестрам Мотрі (попадді с. Овчинця), Ірині і Гафії, двоюрідному брату Парфену Филимоновичу і «сестрі» Євдокії Федорівні Підгурсковні Василювіч Лисаневич, роздробивши їх на 5 частин.

6 серпня 1703 р. в Шишаках через хворобу написав заповіт полковий суддя Миргородського полку Григорій Федорович Зарудний. Майже все своє майно заповів молодшому сину Мойсею, але й старші сини Іван та Петро отримали від батька спадок, хоча й не такий великий як їх брат [11, с.80-81]. В 1735 р. сини Івана та Петра розпочали судову справу, якою оскаржували достовірність заповіту свого діда Григорія Зарудного. Суд неправомірно вирішив розділити маєтності діда на рівні частини, але Яків Мойсейович цього не зробив [12, арк.1].

1 січня 1731 р. виказала свою останню волю Марія Іванівна, донька полковника компанійського Лисиці, вдова сотника городиського Андрія Стаховича. В тестаменті вона визначила «имение мое в недвижимых добрах покойним мужем моим и мною чрез куплю и заслуги его набитое и от моихъ родителей оставшоеся детямъ моимъ» [5, арк.173]. Старший син Андрій після смерті матері отримав с. Андріївку, двір та шинок в м. Седневі, млин на р. Снові під Седновом в одне коло, ріллю, сіножать з гаями, шинок в Мені, який побудував своїм коштом, шинок куплений в с. Мошонці та «отчину» під слободою Беревинами Городиської сотні, «отчину» Дроздовицьку, половину с. Пекарі Красноколядинської сотні Прилуцького полку, яке отримала заповідачка від свого батька, млинок – вешняк в Пекарях, збудований Андрієм власним коштом, половину с. Родинець Ромненської сотні Лубенського полку з греблею на р. Ромі з хут. Тютюнним, левадами й лісами, частину в млині ординському з шинком, пушу кусенівську. Молодший син Григорій отримував двір жилий в Городні з винницею, під сусідські двори з городами, шинок на ринку, поле, дуброви, сінокоси, млин під Городнею на р. Городні в 3 кола (2 мучних, а третє ступне) з будівлею, комору торгу на ринку в Городні, с. Кусей в Городницькій сотні з лісами, борами й дібровами, там же млин – вешняк в 2 кола (1 мучне, а 1 ступне), двір Товаровськи з ґрунтом в с. Переписі Городницької сотні, половину с. Пекарі, с. Родинець з слободкою, млинами та степами, слобідку Савинку з степом над рудкою Ромном в степу пекаревському в полку Прилуцькому. Обом синам по половині вона залишила плец з полем та сіножатями в с. Митченках Батуринської сотні Ніжинського полку (володіти разом з її швагром). Зятю Стефану Шубі, чоловіку доньки Марії, з дітьми заповіла с. Бирилівку. Зятю Самійлу Холодовичу, чоловіку її доньки Ганни, підтвердила с. Хоробрічі з двором, яке відійшло до них як посаг [13, арк.5]. Млин біля с. Бирилівки заповіла обом донькам з зятями та онуками [5, арк.175]. Таким чином, Марія Іванівна Лисиця розділила чималий маєтковий комплекс на 6 частин.

6 квітня 1738 р. вдова пирятинського протопопа Максима Губки Марія склала заповіт, з якого дізнаємося, що чоловік заповів свої ґрунти їй. Вона ж, поділивши майно на 2 частини, передала їх своїм двом синам – Іллі та Єлисею [14, с.377].

1748 р. склав духівницю учасник кизикерменського походу 7 рр., значний військовий товариш Чернігівського полку (? – 1709 – 1710), сотник березненський (1723 – 1728), генеральний осавул (1728 – 1741), генеральний суддя (1741 – 1751) Федір Іванович Лисенко [15, с.39]. З цього документу ми дізнаємося, що він був одружений двічі, й мав 14 дітей – 7 синів та 7 доньок: від 1-го шлюбу 4 синів (Івана, Якіма, Федора, Трохима) та 5 доньок (Гафію, Настасію, Ганну, Тетяну, Марфу), які на момент складання заповіту були вже заміжні. Від 2-го шлюбу – 3 синів (Йосипа, Олександра, Степана) та 2 доньок (Уляну та Катерину), ще не заміжніх. Ще за своє життя Федір Лисенко розпочав розподіл свого чималого маєткового комплексу (до якого входили с. Дягове, с. Кліщинці, с. Осмаки, поля, сінокоси, млини, городи, ліси, сади, пасіки, гаї, лан курчинський, 5 сіножатей (на блистовському лузі, бруштинівську, нагуршевську, іжкєневську, у Поромного), щонайменше 4 шинки (в сс. Киселівці, Данилівці, в м. Мені), винокурня в с. Олександрівці, місце спадкове курчинське в м. Мені, пляц в м. Мені, двори (в с. Куковичах, м. Мені, с. Бондарівці, с. Олександрівці, с. Данилівці, с. Осмаках, с. Блистові), 2 хутора (в с. Блистові, с. Куковичах), 10 дворів підданих в с. Красилівці, 60 дворів підданих в с. Галицьке, худоба): він виділив сину Якимі двір в Куковичах, 20 років той користувався підданими в Киселівці, доньці Ганні – 2 дворища з хатами й городами в с. Бондарівці. Гафії – шинок та городи в Мені. Настасії – шинковий двір курчинський в м. Мені, інших доньок від 1-го шлюбу батько також наділив приданим. Своім тестаментом Федір Іванович розподілив своє майно між своєю другою дружиною, синами та донькою від першого шлюбу, тобто на 9 частин [16, с.105-116]. Можемо зробити висновок, що врешті решт маєтковий комплекс Федора Івановича Лисенка, після смерті його другої дружини (яка ще у 1771 р. була жива), був розділений між усіма його 14 дітьми.

9 листопада 1710 р. зробив духовний «запис» полковник гадяцький, майбутній генеральний суддя (1715-1725) Іван Чарниш, який мав значні володіння, набуті як через гетьманські надання, так і шляхом скуповування [17, с.268,269]. Більшість свого майна він заповідав другій дружині та їх майбутнім дітям, а своїм синам від першого шлюбу – лише чверть [5, арк.70-71]. На час складання документу у нього було лише двоє дітей, а на час смерті (30 грудня 1728 р.) – восьмеро: п'ятеро синів та три доньки. Таким чином, маєтковий комплекс мав ділитися на 9

частин. У 1730 р. в ГВС розглядалася справа про розподіл його маєтностей між синами від першого шлюбу та дружиною [18, с.216]. Розгляд справи затягнувся на довгі 5 років, протягом яких помер один з синів від попереднього шлюбу. Після розподілу до сина Івана (від першого шлюбу) перейшло с. Борки, а вдова з дітьми отримали с. Мітченки, київський двір, рухоме майно та гроші. Будучи у віці 53 років, 31 травня 1743 р. виказала свою останню волю вдова заповідача Євдокія Костянтинівна Чарниш, уроджена Голуб [5, арк.229-231зв.]. Своїми спадкоємцями вона назвала лише сина Якова, доньку Ганну та доньок її пасинка Івана. Додамо, що до часу написання нею тестаменту інші діти через слабкість здоров'я вже померли, а чому мати не згадала у своєму заповіті доньку Олену залишається не з'ясованим. 27 грудня 1745 р. «остатню волю» виказав Яків Іванович Чарниш. Він заповів сс. Подолов, Мітченки та інше майно своїй вагітній дружині Марфі Степанівні Ширай та майбутні дитині за умови, що Марфа більше не вийде заміж, а якщо це станеться – то все майно мало перейти до дитини. Якщо ж дитина помре – спадкоємцем ставав найближчий родич [18, с.221]. В кінцевому результаті все майно перейшло до його доньки Ганни, бо у 1747 р. Марфа Ширай вдруге вийшла заміж за Михайла Васильовича Скоропадського.

Значний військовий товариш Степан Михайлович Миклашевський написав заповіт 11 лютого 1750 р. Свій чималий маєтковий комплекс він розділив на 5 частин – між своєю дружиною та 4 синами [19, с.249-250]. Молодший син Михайло у вересні 1774 р. все своє майно, не маючи дітей, записав дружині.

Були випадки, коли батьки позбавляли спадку когось із своїх дітей. Це відбувалося через те, що вони давали для цього підстави своєю поведінкою. Так, вдова значкового товариша в Любецькій сотні [20, арк.660зв.] Григорія Пушкаря-Решинського (? – ран. 1743) Євдокія Киприянівна все своє майно заповіла дітям і дружині сина Івана, доньці Євдокії з зятем Гаврилом, а сина Івана спадку позбавила, тому що він «здоровье мое лишил и худобы моей много потерял» [21, арк.1].

В заповіті від 4 серпня 1747 р. полкового осавула прилуцького Михайла Федоровича Мовчана зазначено, що все майно переходить в рівних частинах його доньці Марії та онукам Андрію і Івану Дем'яновичам Мазаракіям [22, с.188-122]. Ще одному онуку «Григорию ничего не определено, потому что он Григорий так из малых лет при мне находясь обыкновенной сыновинной чести мне не отдавал, приказов моих и наставлений ослушался и в такое развращение пришел же похищая jakie набув вещи з дому моего и деньги. Пропопивал и попроигрывал в карты... Я в некоторых шинках заплатил за его напой денег немало» [5, арк.258-260зв.].

22 лютого 1724 р. в Чернігові склала тестамент інокія дівочого П'ятницького Чернігівського монастиря [23, арк.1] Єфросинія, вдова генерального бунчужного за гетьмана Дем'яна Ігнатовича Лукаша Заборовського, а в другому шлюбі – дружина полкового судді чернігівського Юрія Затиркевича, який у 1707 р. прийняв постриг під іменем Гедеона в Троїцькому Ільїнському монастирі [23, арк.1]. Від двох шлюбів вона мала чотирьох доньок, троє з яких отримали спадок від матері, а четверта була позбавлена спадку через те, що у 1723 р. мати дала їй тисячу золотих, а та їх витратила не відомо на що [5, арк.125]. Також спадкоємцями стали її онуки. Окремо заповідачка відписала маєтності на 3 чернігівські церкви (Старотроїцьку Іллінську, Стяроп'ятницьку, а також на чернігівську кафедру) .

Таким чином, доходимо до висновку, що дроблення маєткового господарства залежало від кількості спадкоємців. Як ми бачили з наведених прикладів заповідач міг розділити своє майно між усіма своїми родичами, а міг позбавити когось спадку. Типовим був перехід рухомого і нерухомого майна до продовжувачів роду по чоловічій лінії – тобто, до синів. Були випадки, коли заповідачі, якщо це були чоловіки, вказували на те, що все майно переходить до дітей, а їх мати не успадковувала нічого, а мала мешкати разом з дітьми; коли чоловіки в своїх тестаментах обумовлювали умову переходу частки майна до своїх дружин – якщо вони більше не вийдуть заміж. Існувала практика перепису свого майна на церкви та монастирі.

Джерела та література

1. Калакура Я.С. Историчне джерелознавство. Підручник. – К., 2002.
2. Мицик Ю.А. Писемні джерела з історії українського козацтва // Історія українського козацтва. Нариси у двох томах. –К., 2007. – Т. 2.
3. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 282.
4. ІР НБУ. – Ф. XIV. – № 5396.
5. ІР НБУ. – Ф. I. – № 57489-57601.
6. ІР НБУ. – Ф. I. – № 66145.
7. ІР НБУ. – Ф. I. – № 56235-56434.
8. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 26.
9. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах. Упорядник С. Павленко. – К., 2007.

10. Кривошея В.В. Українська козацька старшина. Ч. 1. Урядники гетьманської адміністрації. – К., 2005.
11. Ксензенко С. К истории рода Зарудных. Из семейного архива Скибинских // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава. – 1917. – вып. 15.
12. ЦДІАУК. – Ф. 83. – Оп. 3. – Спр. 18.
13. ЦДІАУК. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 1690.
14. Стороженки. Семейный архив. – К., 1908. – Т. VI.
15. Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Українська козацька старшина. Частина третя. Книга 1. Значне військове товариство. Бунчукове товариство. – К., 2008.
16. Лазаревский А. Обзорение Румянцевской описи Малороссии. Вып. I. – Чернигов, 1866.
17. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маетностях Нежинского полка. 1729-1730 гг. – Чернигов, 1901.
18. Модзалевский В. Генеральный судья Черныш и его род // Киевская старина. – 1904. – Т. 84. – Март; Апрель; Май.
19. Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. 3. Миклашевские // Киевская старина. – 1882. – № 8.
20. ЦДІАУК. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 6.
21. ІР НБУ. – Ф. I. – № 66093.
22. Кривошея О. Полковий осавул прилуцький Михайло Федорович Мовчан і його заповіт // Гілея. – 2008. – Вип. 11.
23. ЦДІАУК. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 18661.

Summary

The problem of transformation of Cossac nobles' estates in the end of XVII – XVIII centuries was analyzed in the article.

В. І. Мільчев

ЗАПОРОЗЬКЕ ГАЙДАМАЦТВО XVIII СТОЛІТТЯ ЯК ТРАДИЦІЙНИЙ ЗДОБИЧНИЦЬКИЙ ПРОМИСЕЛ КОЗАЦТВА

Недостатній рівень дослідженості політичної та соціальної історії Запорозжя XVIII ст., не дає змоги однозначно й у повному обсязі відповісти на питання про витоки та характерні риси гайдамацького руху в середовищі запорозької громади часів Нової Січі. Тема ця залишається практично не розробленою. Переважна більшість досліджень з історії гайдамацтва здебільшого стосуються лише завершального періоду запорозької історії – кінця 1760-х та початку 1770-х рр. Так само, діаметрально протилежними, є й оцінки цього складного соціального явища, зроблені представниками різних наукових шкіл: від беззастережного ототожнення гайдамацтва з анархічним бандитизмом в найгіршому його прояві (А. Скальковський, Ф. Равіта-Гавронський) [1; 2], до віднесення його виключно до сфери національно-визвольних змагань (П. Мірчук) [3], чи то класової боротьби (В. Голобуцький) [4].

Трафарети та ідеологічні штампи радянського періоду спричинилися тому, що й до нашого часу, у сучасній українській історіографії гайдамацтво сприймається майже виключно як селянсько-козацький повстанський рух на Правобережній Україні, спрямований проти польського панування. Однак, більш близьке знайомство з документальними джерелами тієї доби переконливо свідчить про те, що таким чином гайдамацтво не сприймалося не тільки представниками польської, російської, турецької та запорозької адміністрацій, але й самими гайдамаками. Особливою мірою все це стосується періоду, який передував Коліївщині 1768 р.

Попри появу кількох розвідок вітчизняних і діаспорних українських істориків, які визначили можливі шляхи подальших наукових студій над гайдамацькою проблемою, тема ця все ще продовжує залишатися фактично недослідженою [5-7]. Не в останню чергу через свою “табуованість” – будь-які, навіть максимально неупереджені розвідки, які не вкладаються в прокрустове ложе офіційних концепцій національно-визвольної боротьби українського народу сприймаються академічним загалом як зазіхання на “святу-святих” та підлягають остракізму. Зрозуміло, що остання обставина як ніяка інша стоїть на перешкоді потенційних дослідників.

Разом із цим, хочеться комусь чи ні, “критична маса” джерел з історії запорозького козацтва, виявлених у архівосховищах Російської Федерації, Польщі та України та введених до наукового обігу, їх інформаційне наповнення, не тільки підкидують “недоречні запитання” дослідникам-козакознавцям, але й дозволяють окреслити шляхи подальшого наукового пошуку та висвітлити окремі аспекти діяльності здобичницьких ватаг запорозького козацтва, відомих під узагальненою назвою гайдамаків, впродовж 1720-х – 1780-х років. Одним з них є питання про мотивації гайдамацтва, оскільки цілком очевидним є той факт, що у багатьох задокументованих випадках прагматичний здобичницький фактор відверто й показово домінував над міркуваннями національними, релігійними чи то класовими.